

Sinagote

Sinagote

HET LEVENSVERRHAAL VAN EEN LEPELAAR

Theunis Piersma, Petra de Goeij, Willem Bouten & Carl Zuhorn
MET FOTO'S VAN MICHIEL MULLER EN ANDEREN

© 2021 Theunis Piersma, Petra de Goeij, Willem Bouten & Carl Zuhorn | uitgeverij Noordboek

OMSLAGONTWERP & BOEKVERZORGING Barbara Jonkers

CARTOGRAFIE Bastiaan Blaauw

FOTO'S OMSLAG Sinagote in volle glorie in de Kroon's Polders op Vlieland. Vanwege omslagontwerp werd deze foto gespiegeld. Let dus op: linker- en rechterpoot zijn omgewisseld.

© Peter de Boer | 26.04.2018. Achterzijde: Op Vlieland wordt de Oost-Atlantische trekroute aaneen geknoopt door deze pas aangekomen lepelaars en de rotganzen die op de Siberische toendra broeden. © Michiel Muller | 26.03.2019

ISBN 978 90 5615 722 7

NUR 435

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

www.globalflywaynetwork.org

Sinagote. Dank voor je tolerantie voor mensen, de achteloosheid waarmee je het zwarte kastje op je rug draagt, de manier waarop je zo'n niet-gemiddelde lepelaarvrouw bent en tegelijkertijd zo'n goede ambassadeur voor je iconische soort. We hopen je nog vaak tegen te komen en veel van je te leren.

Inhoudsopgave

Jane Goodall	9
Vragen over lepelaars	11
Een vangst op Schiermonnikoog	16
Oude bekende!	20
Lepelaar met een zwart kastje op de rug	25
Wat gebeurde er nou precies in het voorjaar van 2014?	27
Langs welbekende plekken op weg naar zuid	32
Die eerste winter	38
Geen 1 april grap: even buurten achter Dokkum	43
Lutjewad: alles wat een ruiende lepelaar nodig heeft	49
Over zoete wijn uit Málaga en sneeuwuilen	57
Het gezinsleven van Sinagote	66
Dreinen	73
Michiel Muller aan het wad	77
Sinagote op het wad	81
De les van het garnalennetje	90
Winterverblijfplaatsen	98
Wadvogel in de Baai van de Kleine Zee	104

In de zoutpoldertjes van Mes en Guérande	110
Hoe denkt een trekkende lepelaar?	119
Een gesprek in Marais d'Orx	123
Gaztelugatxe	130
Lepelvliegers	136
Dagtrekvogels, nachttrekvogels?	141
Bando, bando!	147
Oversteek naar Afrika	155
Wat Sinagote niet meemaakt: all the way to Banc d'Arguin!	160
Winters en een zomer op de Banc d'Arguin	167
Zoeken naar het meisje van Séné	179
'Oeklijnen': trekkend langs een flyway die alsmaar verandert	183
De wet van weten: nog meer vragen!	191
Onze epiloog begint met Dirkje	199
Dank: werk door een internationale gemeenschap	209
Bronvermeldingen: voor lezers die nog niet genoeg hebben van lepelaars	217

Jane Goodall

Sinds Jane Goodall kijken we anders naar dieren. Vanaf het moment dat zij in 1960 in het Gombe National Park in Tanzania met haar onderzoek aan chimpansees begon, richtte ze haar aandacht op de individuele levens van de mensapen om haar heen. Ze gaf ze namen als ‘David Greybeard’ en ‘Flo’ en volgde hen levenslang en van generatie op generatie. Niet gehinderd door een formele opleiding in de biologie, nam Jane Goodall de vrijheid om dieren als persoonlijkheden te zien. Gewoon ‘heel goed en lang kijken’ was haar voornaamste methode. Jane Goodall deed de ene ontdekking na de andere. Chimpansees leiden een intens familieleven, chimpansees maken ruzie maar leggen die bij, chimpansees maken gereedschappen, chimpansees gaan soms op jacht en lusten best wel vlees. Ja, chimpansees doen aan oorlogsvoering. Het door haar in gang gezette onderzoek loopt, zestig jaar later, nog steeds door.

Het voordeel van onderzoek aan chimpansees is dat ze evenmin als wij kunnen vliegen. Zo konden Jane en haar mensen in één gebied blijven kijken. Nederland heeft weliswaar geen chimpansees, maar wel iconische diersoorten als de grutto – onze nationale vogel – en de lepelaar. Grutto’s en lepelaars verstaan de kunst van het vliegen wél. Lepelaars broeden bij ons, maar trekken in de winter weg. Hoe? Waarheen? Waarom? En doet de één het anders dan de andere? En waarom dan? Dat zijn spannende vragen waar ook Jane Goodall enthousiast van wordt. Net als chimpansees verschillen lepelaars in postuur en kleur en ze verschillen in de vorm en tekening van hun lepelsnavels. Maar, maak je dát maar eens eigen bij een diersoort die zich niet graag van dichtbij laat bekijken en ook nog eens voortdurend van hier naar daar vliegt. Twee dingen dus: hoe herken je individuele lepelaars, en hoe volg je ze op trek?

In 1982 begonnen Harry Horn en Otto Overdijk met het ringen van lepelaars. Dat gebeurde op Terschelling, samen met Vlieland toen het enige Waddeneiland waar ze broedden. Harry en Otto werkten beiden bij Staatsbosbeheer. Lepelaars zijn grote vogels en ze hebben lange zwarte poten. Daar passen, naast een metalen ring van het Vogeltrekstation, best nog wat grote gekleurde ringen bij, al dan niet voorzien van letters of cijfers. Voor ieder individu kies je een andere combinatie van kleur of code. Vanaf een afstandje kun je dan met kijker of telescoop naar die poten kijken, de combinatie van ringen en codes vastleggen en zo het individu herkennen. De eerste lepelaars van Vlieland ringden ze op 7 juli 1983. Vanaf dat moment waren Harry en Otto in staat om de ene lepelaar van de andere te onderscheiden. En zij niet alleen. Na wat oefening, kon iedereen met een goede kijker wildvreemde individuele lepelaars uit elkaar houden op grond van hun kleurringen.

Ineens zag je dus in het veld lepelaars waarvan je wist waar ze waren geboren en al eerder ergens anders waren gezien. Die ergens op een nest hadden gezeten, ergens in ondiep water aan het foerageren waren. Of ergens op een poot stonden te rusten, het uithoudingsvermogen testend van de waarnemer die de ringen aan beide poten wilde zien. Steeds meer geïnteresseerde liefhebbers raakten betrokken bij het lepelaaronderzoek. Het was het begin van wat we tegenwoordig ‘citizen science’ noemen: serieuze wetenschap door liefhebbende burgers, ofwel amateurs in de zuivere zin van het woord.

En zo, met niet één paar ogen zoals Goodall, maar met duizenden ogen verspreid langs de hele Atlantische kust, waren we steeds beter in staat om individuele trekvogels gedurende hun hele leven op de voet te volgen. We bouwden met vereende krachten – het aantal verschillende waarnemers is inmiddels de zeventuizend gepasseerd – aan de individuele geschiedenissen van nu al negentienduizend lepelaars! En zo begon rond 1980 een spectaculaire ontdekkingstocht die tot de dag van vandaag doorgaat.

Vragen over lepelaars

In 1980 ging het niet zo goed met de lepelaars. Weliswaar broedden er toen alweer 259 broedparen in Nederland, bijna een verdubbeling van de overgebleven 147 paren op het dieptepunt van de lepelaarstand in 1969, maar het waren er véél minder dan de vele tienduizenden paren die in de achttiende en negentiende eeuw in de uitgestrekte laagveengebieden van westelijk Nederland moeten hebben gebroed. In de Zuid-Hollandse Wollefoppenpolder, nu een buitenwijk van Rotterdam, broedden toen zulke grote aantallen lepelaars dat de bakkers uit de stad in het voorjaar pramen vol eieren lieten halen als goedkope basis voor hun deeg. In het Europa van de Middeleeuwen ging het misschien wel om honderdduizend broedparen of meer.

De trekweg 'flyway', van lepelaars geïllustreerd, aan de meer dan 200.000 waarnemingen van in Nederland gekleurde lepelaarkuikens (linksboven) en de individuele trekbewegingen van de 42 lepelaars met een zwart UvA-BITS-kastje op hun rug (rechts). Op het kaartje linksboven geven de kleinste stippen 1-10 terugmeldingen weer, de grootste meer dan 2000 per geografisch rechthoekje.

Vanaf het moment dat Harry en Otto in 1982 op Terschelling begonnen met het herkenbaar maken van individuele lepelaars, gingen ze steeds systematischer te werk. En er gingen steeds meer waarnemers op steeds meer plekken naar gekleurringde lepelaars zoeken. De Werkgroep Lepelaar werd in het leven geroepen. Men zocht de Europese kust af. Er werden expeditie naar Marokko, Mauritanië en Senegal georganiseerd. Overal werden lepelaars met Nederlandse kleurringen gezien. Geleidelijk aan ontstond een prachtig beeld van de trekweg van lepelaars, de 'flyway'.

Het werk van de vrijwilligers van de Werkgroep Lepelaar leverde nog iets anders op: burgerlijke stand! De mogelijkheid ontstond om de jaarlijkse sterfte van lepelaars te berekenen, een erg belangrijke maat voor het wel en wee van een populatie. Als een gekleurringde lepelaar wordt gezien, dan weet je immers dat de vogel leeft. Maar als-ie niet gezien wordt, heb je 'm dan gemist of is-ie dood? En dan wordt het ineens moeilijk, daar loopt het onderzoek vaak vast. Voor het berekenen van de kansen om niet gezien te worden of om te sterven is ingewikkelde statistiek nodig.

Van 2006 tot 2010 kreeg Tamar Lok de kans om als promovendus aan de Rijksuniversiteit Groningen de tot dan toe verzamelde gegevens van de Werkgroep Lepelaar grondig te analyseren. Zij kwam in 2013 tot de

In 'vol ornaat' foerageren deze lepelaars samen in een ondiepte in de Oosterschelde, Zeeland. Het zou om een paartrje kunnen gaan, met links de vrouw en rechts de wat grotere man. © Jan van de Kam | 28.04.2010

Ook tijdens het bebroeden van de eieren blijven lepelaars aan hun nesten bouwen. Geklooi met takken is een favoriete bezigheid, zoals hier op de Oosterkwelder van Schiermonnikoog. © Dick Klees | 27.04.2007

conclusie dat de Nederlandse lepelaarpopulatie weliswaar al vijftienvintig jaar groeide, maar dat die groei op veel plaatsen gestaag afvlakte. Ze ontdekte dat steeds meer jonge vogels de tijd tussen geboorte en het voltooien van hun eerste trek naar het zuiden niet overleefden. Het leek zelfs alsof de jonge vogels in de loop der jaren minder weerbaar uit de Waddenzee vertrokken.

Als je van lepelaars houdt, dan levert zo'n conclusie meteen zorgen op. Zit de Waddenzee 'vol', qua lepelaars? Maar hoe kan dat, als op wad en kwelder de lepelaars toch echt niet zo talrijk zijn? Is er wat aan de hand met hun voedsel? En: waar foerageren die lepelaars eigenlijk? En: weten we wat ze eten? Wat maken die lepelaars eigenlijk mee tijdens de trek naar het zuiden, hoe gaat die trek precies in zijn werk? Er groeiden tal van vragen die door verder ringwerk niet te beantwoorden waren. Gelukkig had de tijd niet stil gestaan. Er waren nieuwe onderzoekstechnieken beschikbaar gekomen.

Aan de Universiteit van Amsterdam was een nieuwe onderzoeksgroep begonnen met het ontwikkelen van kleine 'zenders'. Ze noemden het systeem '*UvA-BiTS = Universiteit van Amsterdam-Bird Tracking System*'. Je zou deze zenders evengoed 'loggers' kunnen noemen, want de apparaatjes combineerden heel handig de mogelijkheid om gegevens te verzamelen en op te slaan, met het doorzenden van de gegevens naar speciale ontvangers en daarmee naar de geïnteresseerde onderzoekers. Sterker nog, je kon zelfs met de zenders communiceren om de meet-routines bij te stellen. Zonnepaneeltjes op de zenders zorgden voor de energie om al dat werk te doen.

Dankzij UvA-BiTS kunnen we nu iedere tien minuten heel precies meten waar een lepelaar is, wat een lepelaar op dat moment doet en, mocht de vogel vliegen, hoe hoog die vliegt. **IEDERE TIEN MINUTEN!** Zo kunnen we trekkende lepelaars bestuderen zoals Jane Goodall haar chimpansees onderzocht! En niet alleen overdag, maar ook in het donker. Want ook al staan lepelaars vaak te slapen, dat doen ze niet, zoals chimpansees, noodzakelijkerwijs 's nachts. Ineens is het mogelijk om ons niet alleen door Jane te laten inspireren, maar zelfs om in haar voetsporen te treden. Heel goed en lang kijken, daar ging het toch om?